

INGLIZ TILINI O'QITISH, ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR VA O'QUVCHILARNING MUSTAQIL TA'LIMINI RIVOJLANTIRISH

Ergasheva Sitara Qahramon qizi

Annotatsiya. Tezisdan ingliz tilini o'qitish jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish va ular orqali o'quvchilarning mustaqil ta'limini rivojlantirish masalalari yoritilgan. Kommunikativ yondashuv, hamkorlikda o'qitish, loyiha usuli, o'yin va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining imkoniyatlari tahlil qilingan, o'quvchi avtonomiyasini shakllantirishga yo'naltirilgan amaliy tavsiyalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: ingliz tili, pedagogik texnologiya, mustaqil ta'lim, kommunikativ kompetensiya, o'quvchi avtonomiyasi, loyiha usuli, raqamli vositalar.

Kirish

Bugungi globallashtirish davrida ingliz tili xalqaro aloqa, ilm-fan, texnologiya va tadbirkorlik sohalarining asosiy vositalaridan biriga aylandi. Shu bois mamlakatimizda xorijiy tillarni, ayniqsa, ingliz tilini o'qitish tizimini takomillashtirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Zamonaviy ta'lim o'quvchiga tayyor bilimni yetkazib berish bilan cheklanmay, uni mustaqil izlanishga, o'z ustida ishlashga va hayot davomida o'rganishga tayyorlashni ko'zda tutadi.

Til o'rganish uzoq davom etadigan jarayon bo'lib, darsdagi cheklangan vaqt ichida til ko'nikmalarini to'liq shakllantirish imkoni yo'q. O'quvchi dars tashqarisida ham tinglash, o'qish, so'zlash va yozish bilan shug'ullanmasa, kutilgan natijaga erishish qiyin. Shuning uchun ingliz tili o'qituvchisining asosiy vazifalaridan biri — o'quvchilarda mustaqil ta'lim ko'nikmalarini rivojlantirish, buning uchun esa zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o'rinli qo'llashdir.

1. Ingliz tili darslarida zamonaviy pedagogik texnologiyalar

Pedagogik texnologiya — o'qitish maqsadiga erishishni kafolatlovchi, oldindan loyihalangan va bosqichma-bosqich amalga oshiriladigan faoliyat tizimidir. Ingliz tili darslarida quyidagi texnologiyalar yuqori samara bermoqda.

Kommunikativ yondashuv. Bu yondashuvning mohiyati tilni qoida sifatida emas, aloqa vositasi sifatida o'rgatishdan iborat. Darsda o'quvchilar juftlikda va guruhda suhbat qiladi, rolli o'yinlar o'ynaydi, real hayotiy vaziyatlarni (do'konda, mehmonxonada, suhbatda, sayohatda) modellashtiradi. Bunda xatoga yo'l qo'yish qo'rquvi kamayadi, nutq faolligi ortadi, o'qituvchi esa nazoratchidan yo'naltiruvchiga aylanadi.

Hamkorlikda o'qitish. O'quvchilar kichik guruhlariga bo'linib, umumiy vazifani birgalikda bajaradi. Har bir ishtirokchi guruh natijasi uchun mas'uliyatni his etadi. Bu usul zaif o'zlashtiruvchi o'quvchilarning ham faol ishtirok etishiga, kuchli o'quvchilarning esa bilimini boshqalarga tushuntirish orqali mustahkamlashiga imkon beradi. «Jigsaw», «Think–Pair–Share», «Round Robin» kabi usullar shular jumlasidandir.

Loyiha usuli. O'quvchilar mavzu doirasida mustaqil ravishda axborot to'playdi, uni tahlil qiladi va natijani taqdimot, plakat, video yoki kichik tadqiqot ko'rinishida ingliz tilida taqdim etadi. Loyiha ishida til to'rt ko'nikma — tinglash, gapirish, o'qish va yozish — birgalikda qo'llaniladi, shuningdek, rejalashtirish, vaqtni taqsimlash va o'z ishini baholash qobiliyatlari rivojlanadi.

O'yin texnologiyalari. Krossvord, viktorina, so'z topish, «Kim tezroq?», sarguzasht va rolli o'yinlar darsni qiziqarli qiladi, yangi so'zlarni eslab qolishni yengillashtiradi va o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi. Ayniqsa, quyi sinflarda va til o'rganishni endi boshlagan o'quvchilarda bu usul yaxshi natija beradi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari. Interaktiv doska, multimedia taqdimotlari, audio va video materiallar, mobil ilovalar, onlayn lug'atlar, testlar

va til o'rganish platformalari o'quvchiga haqiqiy til muhitini yaratib beradi. Ona tilida so'zlashuvchilar nutqini tinglash, subtitrlı videolarnı tomosha qilish, onlayn suhbat klublarida qatnashish orqali o'quvchi tinglab tushunish va talaffuzini sezilarli darajada yaxshilaydi.

Teskari sinf (flipped classroom) modeli. Bu modelda yangi mavzu bilan o'quvchi dars oldidan mustaqil tanishadi (video, matn, audio orqali), dars vaqti esa muhokama, amaliy mashq va savol-javobga ajratiladi. Model mustaqil ta'limni to'g'ridan-to'g'ri dars jarayoniga bog'laydi va o'quvchini tayyorgarlikka majbur qiladi.

Tanqidiy fikrlash texnologiyasi. Darsni «chaqiruv — ma'noni anglash — mulohaza» bosqichlarida tashkil etish, klaster, Venn diagrammasi, «Insert» jadvali kabi vositalardan foydalanish o'quvchini matnni tahlil qilishga, fikr bildirishga va dalillar keltirishga o'rgatadi.

2. Mustaqil ta'limning mohiyati va uni rivojlantirish zarurati

Mustaqil ta'lim — o'quvchining o'qituvchi bevosita rahbarligisiz, o'z maqsad va rejasiga asosan bilim olish, ko'nikma hosil qilish faoliyatidir. Uning asosiy belgilari: maqsadni o'zi belgilashi, vositalarni tanlashi, jarayonni nazorat qilishi va natijani baholashi. Til o'rganishda bu o'quvchi avtonomiyasi deb ataladi va u quyidagi komponentlarga tayanadi: motivatsiya, o'z-o'zini tashkil etish, o'qish strategiyalaridan xabardorlik va o'z-o'zini baholash.

Mustaqil ta'lim ko'nikmalari o'z-o'zidan shakllanmaydi. Ko'pgina o'quvchilar uy vazifasini faqat majburiyat deb biladi va ortiqcha manbalarga murojaat qilmaydi. Shuning uchun o'qituvchi mustaqil ishni oldindan loyihalashi, uni o'quvchining yoshi va til darajasiga mos tanlashi, ko'rsatma va baholash mezonlarini aniq bayon etishi zarur. Mustaqil ish juda oson bo'lsa qiziqish uyg'onmaydi, juda qiyin bo'lsa o'quvchi hafsalasi pir bo'ladi, shu sababli vazifalarning murakkabligi bosqichma-bosqich oshirib borilishi lozim.

3. Mustaqil ta'limni rivojlantirishning amaliy yo'llari

Tajriba shuni ko'rsatadiki, quyidagi yo'nalishlar mustaqil ta'limni rivojlantirishda samarali hisoblanadi.

Birinchidan, o'quvchilarga o'z oldiga aniq va o'lchanadigan maqsad qo'yishni o'rgatish. Masalan, «bir oyda 100 ta yangi so'z o'rganish» yoki «har kuni 15 daqiqa ingliz tilida audio tinglash» kabi maqsadlar umumiy «tilni yaxshi bilish» istagidan ko'ra aniqroq yo'nalish beradi. Maqsadlarni kuzatish uchun haftalik reja va o'zini nazorat qilish varaqalaridan foydalanish mumkin.

Ikkinchidan, til portfeli (European Language Portfolio) va o'quv kundaligini yuritish. Portfelda o'quvchi o'z yozma ishlari, loyihalari, o'zlashtirgan mavzulari va qiyinchiliklarini jamlaydi. Bu uning yutuqlarini ko'rish, kamchiliklarini aniqlash va rivojlanish dinamikasini kuzatish imkonini beradi.

Uchinchidan, mustaqil o'qish va tinglashni tashkil etish. Sinfda kichik kutubxona yoki elektron o'qish materiallari to'plamini yaratish, daraja bo'yicha moslashtirilgan kitoblar, qisqa hikoyalar, podkastlar, ilmiy-ommabop videolarni tavsiya qilish, o'quvchiga o'z qiziqishiga qarab tanlash imkonini berish motivatsiyani oshiradi. O'qilgan yoki tinglangan material bo'yicha qisqa xulosa, savol-javob yoki taqdimot tayyorlash topshirilsa, nazorat ham ta'minlanadi.

To'rtinchidan, o'z-o'zini va o'zaro baholashni joriy etish. Rubrikalar (baholash jadvallari) asosida o'quvchi o'z ishini mezonlarga solishtiradi, sinfdoshlarining ishiga fikr bildiradi. Bu faoliyat nafaqat tanqidiy fikrlashni, balki o'z xatosini ko'ra bilish va uni tuzatish ko'nikmasini ham rivojlantiradi.

Beshinchidan, raqamli vositalardan oqilona foydalanish. Onlayn lug'atlar, tilni o'rgatuvchi mobil ilovalar, interaktiv mashqlar, video darslar, virtual sinf xonalari va ijtimoiy tarmoqlardagi til guruhlar o'quvchiga istalgan vaqtda mashq qilish imkonini beradi. Biroq o'qituvchi manbalar sifatini tekshirib,

o'quvchiga ishonchli resurslarni tavsiya qilishi va gadjetlardan faqat o'quv maqsadida foydalanish madaniyatini shakllantirishi kerak.

Oltinchidan, vazifalarni differentsiallashtirish. Har bir o'quvchi til darajasi, qiziqishi va o'rganish uslubi (ko'ruv, eshituv, harakat) bo'yicha farq qiladi. Shu bois bir mavzu bo'yicha bir necha darajadagi vazifalarni taklif etish va tanlash huquqini berish o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi.

4. O'qituvchining roli va natijalarni baholash

Mustaqil ta'limga yo'naltirilgan darsda o'qituvchi bilim manbai emas, balki maslahatchi, yo'naltiruvchi va hamkor sifatida namoyon bo'ladi. U o'quvchilarga kerakli strategiyalarni o'rgatadi (masalan, notanish so'zning ma'nosini kontekstdan taxmin qilish, matnni skanerlash, eslab qolish usullari), muvaffaqiyatsizlikdan qo'rqqanlik muhitini yaratadi va o'z vaqtida konstruktiv fikr-mulohaza beradi. Baholash esa faqat yakuniy natijaga emas, balki jarayonga ham asoslanishi, ya'ni o'quvchining harakati, tashabbusi va rivojlanishini ham hisobga olishi lozim.

Mustaqil ta'lim samaradorligini aniqlash uchun kuzatuv, so'rovnoma, portfel tahlili, loyiha taqdimotlari va qisqa nazorat ishlaridan foydalanish mumkin. Olingan natijalar asosida vazifalar va usullar tuzatilib boriladi, shu tariqa ta'lim jarayoni doimiy takomillashadi.

5. Amaliy namuna va uchrashadigan qiyinchiliklar

Mustaqil ta'limni dars jarayoniga qo'shishning oddiy namunasi sifatida «Mening kunim» mavzusini keltirish mumkin. Dars oldidan o'quvchilar uyda mavzuga oid qisqa video yoki audio bilan tanishib, notanish so'zlarni o'z lug'at daftariga yozadi. Darsda ular juftlikda o'z kunini ingliz tilida bayon qiladi, so'ng sinfdoshining hikoyasi bo'yicha savollar beradi. Dars yakunida har bir o'quvchi baholash jadvali asosida o'zining nutqini baholaydi va keyingi hafta uchun bitta

aniq maqsad belgilaydi. Bunday tuzilma tayyorgarlik, amaliyot va fikr yuritish bosqichlarini yagona zanjirga bog'laydi.

Amaliyotda bir qator qiyinchiliklar ham uchraydi: o'quvchilarning motivatsiyasi pastligi, qo'shimcha manbalarga kirish imkoniyatining cheklanganligi, sinfda o'quvchilar soni ko'pligi va ularning tayyorgarlik darajasidagi farq. Bunday holatda o'qituvchi vazifalarni qisqa va aniq qo'yishi, oflayn ishlatish mumkin bo'lgan materiallar (bosma matnlar, yuklab olingan audio fayllar) bilan ta'minlashi, o'quvchilarni kichik guruhlarda ishlashga jalb etishi va yutuqlarni muntazam rag'batlantirib borishi maqsadga muvofiq. Ota-onalar bilan hamkorlik ham muhim: ular farzandining dars tashqarisidagi mashg'ulotlarini qo'llab-quvvatlasa, mustaqil ishning izchilligi ortadi.

Shuningdek, o'qituvchining o'zi ham doimiy ravishda o'z kasbiy malakasini oshirib borishi, yangi metodik yondashuvlar va raqamli vositalarni o'rganishi, hamkasblari bilan tajriba almashishi zarur. Faqat o'z ustida ishlaydigan o'qituvchigina o'quvchilarga mustaqil ta'limning haqiqiy namunasi bo'la oladi.

Mustaqil ish turlarini xilma-xil tanlash ham muhim. Ingliz tili darslarida quyidagilar qo'llanilishi mumkin: mavzu bo'yicha lug'at tuzish va undan jumlar yaratish; qisqa matn yoki xat yozish; kundalik hayot haqida mini-monolog tayyorlash va uni ovoqli yozib olish; o'qilgan hikoya bo'yicha savollar tuzish; bir xil mavzuda ikki matnni solishtirish; audio yoki videomaterialdan asosiy g'oyalarni ajratib olish; o'quv loyihasi yoki taqdimot tayyorlash. Bunday vazifalar o'quvchining barcha til ko'nikmalarini muvozanatli rivojlantiradi va bir xillikdan holi bo'ladi.

Mustaqil ishlarni baholashda aniq mezonlarni oldindan e'lon qilish samarali: mazmunning to'liqligi va mavzuga mosligi, til vositalarining to'g'ri qo'llanilishi (lug'at boyligi va grammatika), tuzilmaning izchilligi, ijodiy yondashuv hamda muddatga rioya qilish. Mezonlar oldindan ma'lum bo'lsa,

o'quvchi nimaga intilishi kerakligini tushunadi, baholash esa adolatli va shaffof bo'ladi. Muntazam va tushunarli fikr-mulohaza o'quvchining tashabbusini qo'llab-quvvatlaydi va uni keyingi mustaqil ishlarga ruhlantiradi.

Xulosa

Ingliz tilini o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash dars samaradorligini oshiribgina qolmay, o'quvchilarning mustaqil ta'lim ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Kommunikativ yondashuv, hamkorlikda o'qitish, loyiha usuli, o'yin va raqamli texnologiyalar, teskari sinf va tanqidiy fikrlash usullari o'quvchini faol ishtirokchiga aylantiradi. Maqsad qo'yish, til portfeli, mustaqil o'qish va tinglash, o'z-o'zini baholash hamda differensial vazifalar mustaqil ta'limni izchil rivojlantirishning samarali yo'llari hisoblanadi. Natijada o'quvchi ingliz tilini nafaqat maktab doirasida, balki butun hayoti davomida mustaqil o'rganish, o'z bilimini yangilab borish qobiliyatiga ega bo'ladi.